

АКТУАЛЬНЫЯ ПРАБЛЕМЫ ДАСЛЕДАВАННЯ БЕЛАРУСКАЙ ТРАДЫЦЫЙНАЙ КУЛЬТУРЫ

УЛАДЗІМІР ЛОБАЧ

Анотацыя: Артыкул прысвечаны актуальным праблемам беларускай этналогіі і этнаграфіі. Сярод найбольш значных аўтар вылучае састарэлыя метадалагічныя падыходы, фальсіфікацыі і практычна поўную адсутнасць рэгіянальных навуковых цэнтраў.

Ключавыя словы: этналогія, этнаграфія, метадалогія, пасеўданавука, рэгіянальныя навуковыя цэнтры.

CURRENT PROBLEMS OF STUDY OF TRADITIONAL BELARUSIAN CULTURE

Abstract: The article is devoted to the important problems of Belarusian ethnology and ethnography. The most significant of them according to the author are outdated methodological approaches, falsification and the almost complete absence of regional research centers.

Keywords: Ethnology, Ethnography, Methodology, Pseudoscience, Regional Academic Centres.

Традыцыйная культура з'яўляецца асноўным прадметам даследавання айчыннага народазнаўства ад моманту яго запачаткавання і да сённяшняга дня. Пры гэтым паўстае шэраг праблемных пытанняў, якія датычацца як традыцыйнай культуры на сучасным этапе, так і спосабаў навуковага рэагавання на гэты феномен.

1. Сучасны стан беларускай традыцыйнай культуры, яе змест, функцыянальнасць і рэпрэзентатыўнасць непасрэдным чынам залежаць ад колькасці яе носбітаў, якімі ў пераважнай ступені з'яўляюцца вяскоўцы. Апошняя чвэрць XX і пачатак XXI стагоддзя праходзяць пад знакам няспынай дэпапуляцыі вёскі, абумоўленай цэлым комплексам як аб'ектыўных, так і суб'ектыўных прычын. Разам з тым палявыя даследаванні апошніх дзясяцігоддзяў паказваюць, што беларуская традыцыйная культура нават на сучасным этапе захоўвае багата ўнікальных, архаічных элементаў, якія з'яўляюцца грунтам этна-культурнай адметнасці беларусаў у свеце.

2. Сучасны стан беларускай гуманітарыстыкі народазнаўчага профілю, якая мусіць рэагаваць на выклікі часу і прыкладаць усе намаганні не толькі для экстэнсіўнага (экспедыцыйнага) даследавання традыцыйнай культуры, але і тэарэтычнага асэнсавання гэтага феномена, выклікае такі ж непакой, як і стан уласна прадмета даследавання.

2.1 Тэарэтыка-метадалагічная праблема даследавання традыцыйнай культуры мае грунтам:

а) абсалютную асутнасць на Беларусі якіх-кольвечы навуковых школ (накірункаў) народазнаўчага профілю, здольных канцэптуальна, на высокім тэарэтычным узроўні характарызаваць прадмет даследавання, яго працэс і вынікі. У выніку, даследчыкі вымушаны шукаць тэорыю і метадалогію даследавання "пад сябе", пры гэтым большая іх частка, скажам шчыра, такую задачу перад сабой не ставіць. У адрозненне ад суседніх краін, Беларусь не можа пахваліцца наяўнасцю "школ маладога фалькларыста" ці "этнографа", спецыялізаванымі навуковымі сайтамі і форумамі ў галіне культурнай антрапалогіі, дзе б размяшчаліся найноўшыя публікацыі, мелі месца дыскусіі і абмеркаванні найбольш актуальных праблем народазнаўства. У прыватнасці, такія ключавыя катэгорыі як "фальклор" і "традыцыйная культура" не пераасэнсаваны акадэмічнай супольнасцю дагэтуль, а іх змест і нападненне адпавядаюць узроўню фалькларыстыкі і этналогіі сярэдзіны XX стагоддзя. Змаганне за "чысціню стылю" (фальклорнага і этнаграфічнага) з боку акадэмічных аўтарытэтаў робіць практычна немагчымым зацвярджэнне навуковых тэм, якія грунтуюцца на прынцыпах полідысцыплінарнага даследавання.

У рамках азначанай праблемы трэба разглядаць і абсалютна нізкі ўзровень навуковай дыскусіі і, у прыватнасці, крытыкі як у айчыннай гуманітарыстыцы ў цэлым, так і ў народазнаўстве.

2.2 “Акадэмізм” сучаснай беларускай этналогіі (этнаграфіі, фалькларыстыкі і гэтак далей) у значнай ступені зводзіцца да руціннай працэдуры атрымання навуковай ступені ў НАН Беларусі, калі галоўным крытэрыем з’яўляецца не карэляцыя даследавання з сучаснымі тэндэнцыямі ў сусветнай навуцы, не яго навізна і арыгінальнасць, але адпаведнасць усім фармальным патрабаванням ВАК РБ. Праблема пакаленняў у НАН Беларусі непасрэдным чынам уплывае на выбар навуковых тэм, характар іх даследавання і тэрмін выхаду на абарону дысертацыі, які можа займаць 2 гады ад моманту яе напісання. Падобная валакіта і фармалізм на практыцы азначаюць, што ў значны тэрмін малады навукоўца практычна спыняе сваю даследчыцкую дзейнасць, марнуючы высілкі і сродкі на бясконцыя паездкі ў Мінск дзеля выпраўлення выпраўленых выпраўленняў.

З іншага боку, большасць суіскальнікаў ступені кандыдата навук працуюць у вышэйшых навучальных установах, дзе працоўная нагрузка размяркоўваецца з улікам наяўнасці / адсутнасці навуковай ступені. У прыватнасці, на “выпускаючых” кафедрах выкладчык без навуковай ступені не мае права быць навуковым кіраўніком студэнтаў-дыпломнікаў, а таксама магістрантаў, а асноўная нагрузка складаецца з аўдыторных гадзін, большая частка якіх не мае ніякага дачынення да праблематыкі народазнаўства. Лішне казаць, што падобная практыка ў значнай ступені перашкаджае працэсу станаўлення рэгіянальных навуковых школ ці асобных накірункаў даследавання беларускай традыцыйнай культуры.

2.3 *Прафанацыя альбо псеўданавука* пад маркай народазнаўства, на жаль, стала не толькі амаль легітымнай у рамках навуковай супольнасці, дзе яна, у лепшым выпадку, проста асуджаецца на індывідуальным узроўні, але, што самае небяспечнае, псеўданавуковы фальсіфікат масава тыражуецца дзяржаўнымі выдавецтвамі ў фармаце “навукова-папулярных” выданняў. Так, псеўданавуковыя кнігі І. Крука на тэму беларускіх этнічных традыцый можна знайсці ў кожным райадзеле культуры, дзе яны актыўна выкарыстоўваюцца пры правядзенні так званых “народных святаў і абрадаў”. Узаконеная прафанацыя задае адпаведны кшталт і ўзор “даследчай дзейнасці” ў маштабе ўсёй краіны.

2.4 *Рэгіяналізм* айчыннага народазнаўства з’яўляецца неабходнай умовай для інтэнсіўнага, шматузроўневага даследавання беларускай традыцыйнай культуры, якая бытуе толькі ў лакальных і нават мікралакальных формах. Адсюль, наяўнасць рэгіянальных даследчыцкіх цэнтраў, створаных на базе ўніверсітэтаў, – аб’ектыўная неабходнасць, якая адлюстроўвае этнакультурную спецыфіку розных рэгіёнаў краіны. Разам з тым на сённяшні дзень, апрача сталічных

інстытуцый, мы маем толькі два рэгіянальныя цэнтры (Гомель, Полацк), якія актыўна займаюцца этналагічнымі і фальклорна-этнаграфічнымі даследаваннямі. Баранавіцкі, Віцебскі, Гродзенскі, Магілёўскі, Мазырскі і Палескі ўніверсітэты ў вышэйазначаным сэнсе ўяўляюць сабой *Tabula rasa*, нягледзячы на тое, што рэгіёны, якія яны рэпрэзентуюць, з'яўляюцца адметнымі і самабытнымі ў этнакультурным плане.

2.5 *Краязнаўства* як на дзяржаўным (райаддзелы культуры, музеі), так і на аматарскім узроўні мелася б стаць важкім фактарам выяўлення і даследавання этнакультурных традыцый у іх лакальнай рэпрэзентацыі. У тандэме з профільнымі навуковымі ўстановамі краязнаўчы рух паказвае сваю надзвычайную эфектыўнасць, як тое было ў 1920-я гады, калі функцыянавала Цэнтральнае бюро краязнаўства і выходзіў часопіс “Наш край”, дзе змяшчаліся метадычныя парады (анкеты, апытальнікі) навукоўцаў і даследчыя матэрыялы з месцаў. У сённяшняй сітуацыі пераважная частка райаддзелаў культуры займаюць абсалютна пасіўную пазіцыю адносна традыцыйнай культуры канкрэтнага раёна. Што датычыцца краязнаўцаў-аматараў, то тут мы маем праблему іншага роду. Рупліўцы народнай спадчыны вельмі часта не валодаюць элементарнымі правіламі фіксацыі і апрацоўкі фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў. Перавод аўтэнтычных тэкстаў у фармат літаратурнай беларускай мовы – найбольш распаўсюджаная аблуда сярод аматараў – знішчае фальклорны тэкст як навуковую адзінку.

Нават няпоўны пералік праблем, звязаных як уласна са станам беларускай традыцыйнай культуры (яе носьбітаў), так і з вывучэннем этнакультурных традыцый, паказвае, што ва ўмовах жорстка ранжыраванай, максімальна фармалізаванай афіцыйнай акадэмічнай навукі, адзінай прымальнай перспектывай з'яўляецца дэцэнтралізацыя навуковых цэнтраў і інтэнсіфікацыя краязнаўчага руху шляхам правядзення метадычных семінараў, трэнінгаў і канферэнцый на базе рэгіянальных ВНУ. Несумненную карысць у згаданай сітуацыі будзе мець і развіццё міжнародных навуковых кантактаў і супрацоўніцтва, рэалізацыя супольных даследчыцкіх праектаў, асабліва ў памежных рэгіёнах Беларусі.